

RASPRAVE I ČLANCI

- Dr Gordana M. Ilić** **281** *Muzička pismenost u mlađim razredima osnovne škole*
- Dr Vlasta M. Lipovac**
Dr Mia R. Marić **296** *Uloga vaspitača u razvoju socijalnih kompetencija i prevenciji poremećaja ponašanja dece mlađeg uzrasta*
- Luka Đ. Nikolić** **306** *Uticao socio-ekonomskih činilaca i obrazovnih praksi na razvoj darovitih studenata u Srbiji*
- Maja Ž. Kosanović** **319** *Različiti pristupi u radu sa darovitim učenicima*
- Boško D. Mihailović** **339** *Didaktičko-metodička organizacija nastave prirode i društva pomoću sistema za upravljanje učenjem i poučavanjem*

ISTRAŽIVANJA

- Marijana B. Ljubinković** **351** *Novi izborni programi kao faktor razvoja međupredmetnih kompetencija*
- Dr Emilija N. Lazarević** **379** *Razvijenost vizuomotorne integracije dece predškolskog uzrasta: kao prediktor usvajanja veština pisanja*

PRIKAZI

- Dr Jelena M. Stevanović** **396** *Specifične smetnje u učenju u teoriji i praksi poremećajima u razvoju*

Luka Đ. Nikolić
Filozofski fakultet,
Univerziteta u Beogradu

Izvorni naučni rad PEDAGOGIJA LXXIV, 3, 2019. UDK: 159.928.23-057.875(497.11) 37.014.5(497.11)

UTICAJ SOCIO-EKONOMSKIH ČINIOCA I OBRAZOVNIH PRAKSI NA RAZVOJ DAROVITIH STUDENATA U SRBIJI

Rezime: Darovitost i kreativnost učenika na različitim nivoima formalnog obrazovanja godinama se nalazi u fokusu istraživanja različitih društvenih nauka, pre svega onih koje u svom predmetu proučavanja uključuju i izučavanje obrazovanja kao što su pedagogija, psihologija i sociologija. Mnogobrojni teoretičari, predstavnici ovih nauka, govore o različitim činiocima koji utiču na razvijanje i podsticanje darovitosti kod učenika i studenata. U ovom radu pokušaćemo da objasnimo da li i kako globalne i nacionalne socio-ekonomske prilike direktno i indirektno deluju na mehanizme kojima se razvija darovitost studenata koji pohađaju nastavu na visokoškolskim ustanovama u Srbiji. Kroz prikaz i analizu različitih metoda koje se koriste za prepoznavanje i rad sa darovitim studentima pokušaćemo da uvidimo da li su društvene i ekonomske promene u našoj zemlji – afirmacija neoliberalnih privrednih modela i nove obrazovne prakse na univerzitetskom nivou, uticale na proces identifikovanja darovitih studenata i rad sa njima.

Cljučne reči: darovitost, kreativnost, visokoškolska nastava, neoliberalizam, Srbija

Uvod

Darovitost i daroviti pojedinac je u različitim vremenskim periodima i kulturama različito tretiran. Neretko je daroviti pojedinac viđen kao superioran i „odabran“, ali je, isto tako, često etiketiran kao „čudak“ i

neprilagođen. Početkom dvadesetog veka fenomen darovitosti postaje tema mnogim istraživačima i počinje sistematski da se ispituje. (Barzut i Blanuša, 2015). Dok sa jedne strane uočavamo izraženije interesovanje za pojam darovitosti, moramo istaći da se izučavanja darovitosti najčešće fokusiraju na darovitost učenika u okviru formalnog sistema obrazovanja, usmerenih na deo sistema koji obuhvata osnovne i srednje škole. Uzimajući u obzir savremeni kontekst u kome se obrazovanje odvija i političke i ekonomske uticaje, moramo naznačiti neophodnost razvijanja istraživanja koja se odnose na darovitost u studentskoj populaciji. Neophodnost proučavanja ovog fenomena nalazi svoju podlogu u činjenici da se uzima kao nužnost da društvo uvažava darovite studente, koji će nakon završenih studija moći da participiraju u društvenom životu i potpomognu njegovom razvoju, kao i u činjenici da bar stručnjaci koji se bave obrazovanjem treba da razumeju globalno političko i ekonomsko stanje i da pokušaju da „zaštite“ sve učesnike obrazovnog procesa, pa samim tim i darovite i kreativne studente, od mogućnosti manipulacije, koje sa sobom nose s jedne strane globalizacija, kao jedan aktivni društveni proces, a sa druge neoliberalizam kao vladajući političko-ekonomski sistem, kako u svetu, tako i u Srbiji.

Različiti pristupi proučavanju darovitosti – darovitost učenika – darovitost studenata

Pri definisanju pojma darovitosti učenika primećujemo niz vrlo različitih teorijskih polazišta u proučavanju ovog fenomena. Posmatrajući i analizirajući različite teoretičare i njihova polazišta (Galton, 1892; Gagne, 1985; Ziegler, 2005; Renzulli, 1978; prema: Altaras Dimitrijević i Tatić Janevski, 2016) možemo utvrditi postojanje dve osnovne podele teorija darovitosti. Jedna grupa teorija posmatra darovitost kao izuzetnu sposobnost, dok druga darovitost vidi kao izuzetno postignuće (Altaras Dimitrijević i Tatić Janevski, 2016). Fundamentalne teorije izražene u ovakvoj podeli možemo bliže objasniti pojmovima nativizma i empirizma. Tako teorije koje shvataju darovitost kao izuzetnu sposobnost podrazumevaju da je darovitost jedna vrsta urođene dispozicije individue, što jesaglasno nativističkoj paradigmi, dok teorije koje shvataju darovitost kao postignuće podrazumevaju da se darovitost može ispoljiti posredstvom različitih činilaca kroz iskustvo podudarno empirizmu.

U pluralizmu teorija koje se bave fenomenom darovitosti izdvaja se Ganjeova (Gagne) teorija darovitosti, koja je shvaćena kao jedna od najznačajnijih

teorija među svetskim stručnjacima u oblasti istraživanja darovitosti, a temelji se na objašnjavanju i tumačenju fenomena darovitosti i talenta (Gojkov, 2008). "Ganje je u savremenoj literaturi često navođen kao autor koji je načinio diferencirani model darovitosti i talentovanosti kojim proces razvoja talenata posmatra kao transformaciju izvanrednih prirodnih sposobnosti, ili darovitosti u izuzetne, sistematično razvijene veštine koje definišu talent u određenom polju." (Gojkov, 2008: 9). Ono što Ganjeovu teoriju čini savremenom, jeste činjenica da se odvaja od ranijih shvatanja darovitosti i u središte stavlja sam proces razvoja darovitosti. Ganje polazi od toga da darovitost, kao urođena sposobnost, predstavlja tek „sirovinu“, koja se postepeno oblikuje u ono što je uistinu vredno – u visoke sistematski razvijene kompetencije (znanja i veštine), koje on naziva talentima. Shodno tome, središnje mesto u njegovom modelu, zauzima proces razvojataleanta. (Altaras Dimitrijević i Tatić Janevski, 2016: 16). Možemo izdvojiti dva ključna pomaka koje je Ganje napravio u odnosu na ranije teorije darovitosti, npr. Galtonovu teoriju. Pre svega, Ganje pomera fokus posmatranja darovitosti kao isključivo intelektualne darovitosti i smatra da se ona može pojaviti i u nekom drugom domenu, kao npr. senzomotornom ili socioafektivnom. Ganje uvodi i ideju da je formalno obrazovanje u središtu procesa razvoja talenta i da su nastavni proces i različite metode koje nastavnik primenjuje jako važan katalizator u procesu razvoja darovitosti kod učenika.

Ideja koja stoji iza pristupa darovitosti u ovom radu jeste ta da fokus treba pomeriti sa posmatranja darovitosti kao suštinski urođene dispozicije na uvažavanje različitih sredinskih faktora koji utiču na podsticanje i razvoj darovitosti. Uvažavajući takvu težnju, teorija darovitosti koja najbliže odgovara takvom shvatanju jeste teorija američkog stručnjaka u oblasti obrazovanja i darovitosti Džozefa Renzulija (Joseph Renzulli). Filozofija koja stoji u osnovi ovog modela kaže da određenje „darovit“ ne treba vezivati za same učenike, već za ono što im se u školi nudi. Obrazovanje darovitih (*gifted education*), prema tome, ne bi bilo obrazovanje određene grupe učenika, već ono obrazovanje koje obezbeđuje potrebne uslove za razvoj darovitih ponašanja, tj. kreativne produktivnosti (Altaras Dimitrijević i Tatić Janevski, 2016). Prema Renzuliju (Renzulli, 2012), učenici koji su u startu samo „potencijalno daroviti“ uz odgovarajući obrazovni kontekst koji im je pružen mogu iskazati različite oblike postignuća koja se mogu shvatiti kao izuzetna.

Različite navedene teorije darovitosti najčešće se odnose na osnovno i srednjoškolsko obrazovanje. Iako je fokus našeg rada usmeren na tematiku darovitosti studenata, kao polazištemoramo uzeti teoriju o darovitosti učenika u celosti, koju ćemo posmatrati kroz prizmu visokoškolskog obrazovanja i analizirati darovitost studenata na fakultetima i drugim visokoškolskim ustanovama analizirajući različite metode koje se koriste u nastavi, kao i socioekonomski kontekst u kome se obrazovanje odvija.

Darovitost kod studenata – Globalna i lokalna perspektiva

Nesumnjivo možemo zaključiti da se svaki vaspitno-obrazovni proces odigrava u okviru određenog konteksta. Iz tog razloga, posmatranje darovitosti studenata zavisi od socio-ekonomski kontekst društva u kome se obrazovanje odvija. Iz sistemske perspektive, možemo uočiti razlike između pristupa darovitosti studenata u svetu i u Srbiji.

Kada govorimo o primerima iz inostranstva, konkretno Amerike, na čijem pristupu darovitosti studenata ćemo se fokusirati u ovom radu moramo uzeti u obzir poziciju zemlje u globalnoj raspodeli bogatstva i moći, kao i pravce u kojima se sam sistem razvijao.

Američki sistem visokog školstva već dugi niz godina karakteriše sistem privatnih univerziteta, gde se pojedinačni univerzitetski entiteti bore za prevlast na tržištu obrazovanja i pokušavaju da maksimizacijom povoljnih usluga koje pružaju, privuku mlade ljude da pohađaju baš njihov univerzitet. Akademska postignuća studenata idu u prilog renomeu samih univerziteta, koji, u tom smislu, pokušavaju da neguju razvoj studenata kroz različite vrste stipendiranja, pružanja podrške i pomoći za akademski i naučni razvoj, gde prednost imaju studenti koji su prema njihovim procenama daroviti. (Rinn & Plucker, 2004). Neki od načina podsticanja ovakvih studenata jesu organizovanje posebnih seminara i organizovanje specijalno dizajnirane nastave u manjim grupama koja je produktivna za dalji razvoj studenata (Hebert & MacBee, 2007). Pored toga, neki univerziteti pružaju studentima programe mentorstva, različite mogućnosti da se uključe u programe vođstva (leadership programmes) u kojima bi razvijali svoje veštine govorništva, menadžmenta itd. kao i pružanje različitih materijalnih resursa i podrške za sprovođenje različitih vrsta istraživanja u oblastima kojima se bave. Kao što smo prethodno naveli, univerziteti imaju tendenciju da pruže i finansijsku podršku u vidu stipendiranja za studente koji pokazuju izuzetna postignuća

tokom ranijeg školovanja. Nužno je naglasiti i da univerziteti i koledži ulažu jedan deo svojih, kako materijalnih, tako i ljudskih resursa u širenje mreže stručnjaka koji su u obavezi da širom Amerike tragaju za darovitima i prate njihova postignuća kako bi blagovremeno mogli da reaguju i uključe ih u sistem visokoškolske ustanove na kojoj su najčešće i oni zaposleni. (Hebert & MacBee, 2007).

Stanje u našem obrazovnom sistemu u domenu detekcije i rada sa darovitim studentima znatno je drugačije u odnosu na već pomenuti američki sistem i njegove karakteristike. Kada govorimo o autorima koji su se bavili temom darovitosti moramo izdvojiti Bosiljku Đorđević i osloniti se na njeno viđenje darovitih studenata u univerzitetskoj nastavi. Neke od ključnih determinanti koje su uticale na sve studente i sam sistem obrazovanja, pa samim tim i na praćenje i podsticanje darovitosti odnose se na: povećanje kriterijuma u pogledu znanja i sposobnosti za studiranje, smanjenje upisnih kvota, proširenje režima u pogledu dužine studiranja i promene fakulteta, pojava i ekspanzija privatnih univerziteta, kao i povećanje cena studiranja na svim fakultetima, a naročito na fakultetima koji su popularniji među učeničkom populacijom. (Đorđević, 2005). U sadašnjim okolnostima možemo prepoznati da je univerzitetsko obrazovanje postala individualna potreba svakog učenika imajući u vidu to da omogućava sticanje višeg nivoa određenih kompetencija koje omogućavaju lakše zaposlenje. Činjenica proširivanja ukupnog broja učenika koji žele da se obrazuju na fakultetima, sa jedne, a sa druge strane "... ograničene, a negde i vrlo oskudne materijalne, finansijske, kadrovske i druge okolnosti i ograničenja, rad sa darovitim i kreativnim studentima je bio marginalizovan, prepušten pojedincima i retkim entuzijastima" (Đorđević, 2005: 96). Na sistemskom planu jedino što možemo prepoznati jeste rad Komisije pri SANU, koja je započela aktivnosti odabira i stipendiranja najboljih, koji je kasnije preuzela Republička fondacija za razvoj i podsticanje naučnog i umetničkog podmlatka Republike Srbije. (Đorđević, 2005). Kao jedan od vidova podsticanja studenata koji pokazuju izuzetna postignuća možemo videti i dodeljivanje studentskih stipendija i studentskih kredita koji se dodeljuju određenom broju studenata u toku trajanja školske godine na fakultetima.

Različitim promenama na unutrašnjem državnom planu i promenom položaja i uloge visokoškolskog obrazovanja, nameću se i promene u strategijama rada na Univerzitetu, gde se kao najbitnija promena u odnosu na posmatranje darovitosti podrazumeva promena ukupnog rada nastavnika, a

posebno sa homogenim grupama studenata i izuzetnim pojedincima. Naravno, promene rada sa studentima podrazumevaju i promene uslova koji predstavljaju konstantu za dobar rad, potpunije upoznavanje nastavnika sa osobenostima kreativnih i darovitih studenata, upoznavanje sa različitim oblicima, metodama, i postupcima u učenju i saznavanju, povećanje broja nastavnika i mlađih saradnika u odnosu na broj studenata (Đorđević, 2005), ali i prepoznavanje potrebe za identifikacijom i negovanjem darovitosti kod studenata od strane države koja će svojim materijalnim resursima omogućiti što kvalitetniji rad sa svim, pa i sa darovitim studentima.

Univerzitet i daroviti studenti – metode rada i njihova ograničenja

U univerzitetskom okruženju, nastavni proces čini srž studiranja za studente i nastava je ta koja čini učenje atraktivnim za studente. Razumevanje nastave može postati lakše ako su nastavne metode koje profesori koriste prikladne za odgovarajuće gradivo i za odgovarajući nivo studija. (Al Khayat, Al Hrouf & Hyassat, 2017). Razrađivanje različitih metoda rada i praćenje njihove uspešnosti u nastavi na univerzitetima u većoj meri je predmet analize različitih svetskih teoretičara koji se bave ovim problemom. U publikaciji „Nastava i učenje u visokom školstvu“ (*Teaching and Learning in higher education*), objavljenoj od strane Fraja, Keteridža i Maršalove (Fry, Ketteridge & Marshall, 2008), prepoznajemo detaljno objašnjene metode rada koje podrazumevaju monološke, dijaloške, ali i praktične nastavne metode koje uključuju i e-learning kao važan aspekt moderne nastave na univerzitetu. Takođe možemo prepoznati i određene metode koje ističu važnost postavljanja aktivnosti učenika u prvi plan. Međusobno poučavanje između studenata, evaluacija, samoevaluacija, kao i metode koje podstiču samoaktivnost studenata ističu se kao nužnost za dobru organizaciju nastave. (Polirstok, 2017). Pored pružanja eksplicitnih uputstava i konkretnih metoda za primenu u nastavi, često se ističe ideja kontinuiranog obrazovanja nastavnika, kroz shvatanja da nastavnici moraju posedovati različite kompetencije koje ih osnažuju za rad sa darovitim studentima (Academically gifted students). Neke od kompetencija koje se smatraju korisnim su vladanje širokim spektrom znanja, posedovanje kognitivnih i socijalnih veština i iskustva u radu sa nadarenim studentima (Besnoi, 2005; Mills, 2003), kao i ostvarivanje kontinuirane interakcije, razumevanje perspektive studenata, povezivanje nastave i učenja sa lokalnim okruženjem, razvijanje pozitivnog odnosa sa studentima, kao i sposobnost vođenja diskusije u pravcu

ostvarivanja ciljeva konkretnog časa ili oblasti koja se obrađuje u celini. (Al Khayat, Al Hrouit & Hyassat, 2017).

U teorijskim radovima naših autora znatno manje su opisane i objašnjene metode rada sa darovitimima i samo nekoliko autora (Đorđević, 2008; Maksić, 2006; Alibabić, 2001; Gojkov, 2008) je problematizovalo pojam darovitosti kod studenata u celosti ili neke segmente rada sa darovitim studentima. Metode koje su problematizovane su učenje putem otkrića, metoda diskusije i individualni i individualizovani rad. „Metod otkrića (otkrivanja) povezuje motivaciju studenata za otkrivanjem pravila koja traže rešenja za ono što je složeno ili neizvesno. Prihvatajući ovaj metod, nastavnik studentima nudi niz različitih problema koje oni treba da ispituju i da traže rešenja i pravila za njihovo rešavanje. Ova pravila, zatim, mogu da dovedu do rešavanja i drugih, sličnih pitanja i problema...” (Đorđević, 2005: 106). Organizacija nastave putem metoda diskusije predstavlja složenu metodu rada sa darovitim studentima i zahteva pripremu u vidu određivanja zajedničke osnove za diskusiju u saradnji sa studentima, uvažavajući pravceu kojima diskusija može da se razvije, kao i specifičnim ciljevima prema kojima bi nastava trebalo da teži. Individualna i individualizovana nastava navode se kao metode koje se uspešno mogu koristiti za unapređivanje nastave na univerzitetima, pogotovo u radu sa darovitim studentima. Individualna nastava može pomoći da svi studenti, a naročito daroviti, samostalno rešavaju neki zadatak i time unapređuju sopstvena postignuća, dok je, sa druge strane, značajno pristupati darovitimima iz perspektive individualizacije i adaptirati sadržaj prema njihovim potrebama. Problem koji se javlja jeste da se pri navođenju ovih metoda i njihovom objašnjenju, insistira na tome da sunjihovo proučavanje i implementacija izraženiji u zemljama Evrope i ostatka sveta, naročito Americi, dok u kontekstu Srbije njihovo navođenje ima svrhu ukazivanja puta kojim bi rad sa darovitim studentima trebalo da bude organizovan u univerzitetskoj praksi u Srbiji. U domenu obrazovanja profesora i saradnika za rad sa darovitim studentima, domaći autori uglavnom preuzimaju različite uvide inostranih stručnjaka o tome koje bi kompetencije trebalo da poseduju univerzitetski profesori u radu sa darovitim studentima. Neke od takvih kompetencija obuhvataju: upućenost u predmet, osetljivost na osećanja studenata i kolega, verovanje u to da će studenti uspeti da nauče, profesorsko pozitivno samopoimanje, primena različitih metoda u nastavi i opšte verovanje studentima u odnosu na to da li mogu ili ne mogu da ispune određeni zadatak (Kombs, prema: Đorđević, 2008). Ističe se i značaj obrazovanja univerzitetskih profesora na nivou čitavog sistema, gde se navodi da u nekim svetskim

zemljama postoje posebni programi za usavršavanje univerzitetskih nastavnika koji su usmereni ka obrazovanju nastavnika za rad sa darovitim studentima (Alibabić, 2001). Skreće se pažnja i na različite vrste centara za obrazovanje univerzitetskih nastavnika kroz različite vrste radionica, seminara i kurseva koji pružaju podršku profesorima za rad sa darovitim studentima. Ovakvi programi uključuju teme koje se odnose na: korišćenje različitih metoda rada sa darovitim studentima, predstavljanje različitih stilova učenja i njihove relacije u odnosu na darovite studente, usklađivanje rada sa darovitim i prosečnim studentima u okviru homogene strukture, značaj individualizacije i individualnog rada... (Maksić, 2008). Na osnovu iznesenih stavova koji se odnose na izučavanje darovitosti studenata bilo da se radi o metodama koje se koriste u cilju razvoja darovitosti ili različitim kompetencija profesora za rad sa darovitim studentima, postavlja se pitanje zašto problematika darovitosti studenata ne nalazi svoje mesto u strategiji obrazovanja naše zemlje ili makar u teorijskim i empirijskim istraživanjima pedagoga, psihologa ili sociologa. Dva razloga se nameću kao mogući odgovori na pitanje nerazrađenosti ovog problema u srpskom obrazovnom kontekstu: opšti društveni pogledi javnog i stručnog mnjenja i globalni i lokalni socioekonomski faktori.

Kada govorimo o prvoj grupi razloga možemo reći da "Uobičajeni način govora o univerzitetnoj nastavi je da se govori o onome šta u nastavnom procesu čini nastavnik: "izvedena je nastava", "realizovan je program", "održao/la sam predavanja", "ispredavao/la sam sve što je predviđeno programom" i sl. Potpuno je ista situacija kada se govori o univerzitetkim institucijama. I tu se najčešće posmatra i govori o organizovanju nastave, o programu studija, o tome da li je nastava pokrivena udžbenicima koje su napisali predmetni nastavnici" (Antić, Ivić, Pekić i Pešikan, 2008:8). Fokus univerzitetne nastave zapravo je pomeren na ishode koje treba postići u vidu završavanja određenog kursa na studijama, bez osvrta na to kakve se metode koriste pri realizaciji same nastave. Nastavni proces je u potpunosti zanemaren, tako da za razmatranje položaja darovitih studenata u univerzitetnoj nastavi nema nikakve adekvatne teorijske ili empirijske podloge za analizu. Ne samo da su metode koje bi bile korisne za rad sa darovitim studentima zanemarene već i drugi segment kompetencija profesora, ne pronalazi mesto u našem obrazovnom sistemu. U razvoju kompetencija univerzitetkih nastavnika, u njihovom napredovanju, u razvoju njihove karijere uopšte, potencira se naučna, a ne nastavna (pedagoška) komponenta. Naučno-predmetna linija profesionalnog razvoja prihvata se kao nešto što je nužan i dovoljan uslov uspešnog nastavnog procesa. (Pavlović,

2013). U razvoju karijere i napredovanju univerzitetskih nastavnika, razvoj kompetencija zavisi od lične motivacije nastavnika u vidu pohađanja različitih seminara ili predavanja koje bi kasnije mogli da primene u nastavi na visokoškolskoj ustanovi. Takođe, nije dovoljna samo intrinzička želja nastavnika, jer je ovakva vrsta seminara gotovo nepostojeća u našoj zemlji. Za izbor u nastavna zvanja nisu postavljeni potrebni i odgovarajući uslovi nastavničke kompetencije. Tendencija koja se može uočiti jeste da razvoj nastavnih kompetencija počiva na predrasudi da ukoliko profesor poseduje izuzetna naučna postignuća, automatski će biti i dobar realizator i praktičar u univerzitetskoj nastavi. Činjenica da pedagoške sposobnosti i nastavne kompetencije nastavnika nisu vrednovane pri zaposlenju i napredovanju na univerzitetu i da je nastava sa ukupnom studentskom populacijom marginalizovana i svedena na nivo da li je izvršena ili ne, govori nam i da jeproučavanje i skretanje pažnje na odnos između univerzitetskih nastavnika i darovitih studenata nepostojeće.

Druga grupa uticaja na razvijanje koncepta darovitosti odnosi se na uticaje globalnih i lokalnih socio-ekonomskih prilika koje nesumnjivo utiču na svaki segment u okviru sistema obrazovanja jedne države, pa i na ovaj. Proces globalizacije i neoliberalnog kapitalizma, kao vodeće doktrine svetske ekonomije, možemo povezati sa time kakav je odnos jednog društva prema obrazovanju u celosti pa samim tim i prema darovitim studentima. Globalizacijsko i neoliberalno stanovište podrazumeva posmatranje učesnika vaspitno-obrazovnog procesa, u konkretnom slučaju studenta, kao individualnog ekonomskog entiteta. U skladu sa tim, termini poput ljudskog kapitala postaju sve prisutniji, a ishodi obrazovanja, kao i odnos uloženi materijalnih resursa u svakog pojedinca u odnosu na to koliko on „vraća“ svojim radom i doprinosom društvu, posmatraju se kao relevantni za procenu kvaliteta samog procesa. Uzimajući u obzir ovakav pristup obrazovanju, velike svetske organizacije (Svetska banka i MMF), u skladu sa modelom društvene efikasnosti, sprovode istraživanja koja se odnose na to koliko se iz ekonomske perspektive „dobija“ ulaganjima u obrazovanje. Tendencija koja pomera fokus obrazovnog procesa na ishode obrazovanja može se povezati i sa visokoškolskom nastavom i konceptom darovitosti koji zahteva razvijanje posebnih metoda rada sa darovitim studentima. S obzirom na to da je globalna obrazovna politika usmerena ka efikasnosti čitavog sistema, ne treba da iznenadi odsustvo bavljenja procesom razvoja darovitosti, što je karakteristika odnosa prema studentima i u našem društvu. Sa druge strane, kada pogledamo globalnu raspodelu moći i bogatstva u svetu, shvatajući

Srbiju kao zemlju koja se nalazi na polu-periferiji¹ kapitalizma (Mandić, 2015), možemo zaključiti da Srbija i ne raspolaže materijalnim resursima koja bi mogla da budu usmerena na podizanje svesti i rad sa darovitim studentima. Čak i kada bismo izuzeli pogubnost neoliberalizma u sferi obrazovanja, koje, kao što smo već naveli, posmatra obrazovanje isključivo kroz ekonomsku perspektivu, možemo napraviti distinkciju između sistema u ekonomski bogatijim zemljama i srpskog sistema. “U svetu postoje neki društveni mehanizmi koji u velikoj meri doprinose da daroviti i kreativni pojedinci dobiju odgovarajuću podršku. To su velike korporacije, različiti privatni fondovi, industrija i drugi kojima je u interesu da obezbede kreativne stručnjake za vlastiti razvoj i napredak.” (Đorđević, 2008: 97). Kada bismo i kao pozitivan indikator posmatrali podsticanje darovitih studenata radi interesa različitih kompanija, ne možemo reći da se takva praksa odvija u Srbiji, već se susrećemo sa činjenicom da različite nacionalne i internacionalne kompanije nude studentima prilike za radnu praksu kako bi ih regrutovali za buduće zaposlenje u svom preduzeću. Podređivanje obrazovanja interesima tržišta i ekonomske dobiti svakako je nedopustivo iz pedagoške paradigme za koju se zalažemo, a koja bi trebalo da bude okrenuta ka ostvarivanju maksimalne dobrobiti za svakog učesnika obrazovnog procesa i osiguranju najvišeg mogućeg kvaliteta u obrazovanju.

Zaključak

Prepoznavanje darovitih studenata i rad sa njima u okvirima univerziteta prepoznaje se kao vrlo aktuelna tema u obrazovnoj praksi širom sveta. U teorijskim radovima uglavnom se definišu različite metode koje se koriste za rad sa darovitim studentima, kao i različite kompetencije koje univerzitetski nastavnik treba da poseduje kako bi na adekvatan i kvalitetan način radio sa takvim studentima. U okviru naših teorijskih okvira vrlo malo radova i istraživanja postoje koji za problematiku imaju prepoznavanje i rad sa darovitim studentima. Identifikacija i rad sa darovitim studentima trebalo bi da bude jedan od važnih interesa društva kako bi sa razvojem darovitih pojedinaca i samo društvo u celini napredovalo. Na žalost socio-ekonomske prilike ili pre rečeno neprilike, veoma se negativno odražavaju na sve

¹ Termin periferija kapitalizma preuzet je iz Volerstinove (Wallerstein) teorije o raspodeli svetske ekonomske moći prema kojoj postoje zemlje koje su najbogatije i najrazvijenije i nalaze se u centru kapitalizma i druge manje razvijene na poluperiferiji i periferiji kapitalizma (Volerstin, 2004)

segmente razvoja našeg društva, a posebno na obrazovni sistem na najvišem, univerzitetskom nivou. Nedovoljna briga o nastavi na univerzitetskom nivou izražena je kroz nedostatak materijalnih resursa, odnosu države prema univerzitetskoj nastavi, kao i na skretanju fokusa na problem realizacije nastave i izbora adekvatnih metoda za pedagoški rad sa darovitim studentima. Spajajući makro uticaj koji svoje izvorište ima u sferi ekonomije, privrede, društva; mezo uticaj koji se vezuje za obrazovni sistem koji ne shvata i ne donosi mere za stimulaciju i usmeravanje nastavnika univerziteta na rad sa darovitim studentima i mikro nivo svakog pojedinačnog nastavnika koji nema motivaciju da istražuje i implementira metode koje su se pokazale uspešne u radu sa darovitimima, dolazimo do situacije da su daroviti studenti prepušteni sebi, odnosno da njihovo postignuće zavisi od entuzijazma pojedinih nastavnika ili njih samih. Nedovoljna posvećenost za darovitim i kreativnim studentima može biti označena kao jedini razlog slabog napretka našeg društva, ali ona svakako jeste jedan od faktora koji doprinosi degradaciji društva u neoliberalnim ekonomskim okvirima. Uzimajući u obzir sve do sada rečeno, ovaj rad daje samo jedan opšti prikaz stanja darovitih studenata i univerziteta i različitih faktora koji utiču na razvoj darovitosti kod studenata, dok svaki pojedinačni segment, bilo da je reč o određenoj metodi ili određenom faktoru, može biti podvrgnut daljoj teorijskoj i empirijskoj analizi. Svakom članu jednog društva, iz perspektive koju zauzimamo, napredak samog društva bi trebalo da bude na prioritetno i samim tim ovo istraživanje može imati praktične implikacije u smislu skretanja pažnje na rad sa darovitim studentima koji mogu biti jačajuća snaga koja će na veći ili manji način doprineti razvoju određenih segmenata društva a samim tim i društvu u celosti.

Literatura:

1. Al Khayat, M.M., Al Hrouf, M.A., & Hyassat, M.A. (2017). Academically Gifted Undergraduate Students: Their Preferred Teaching Strategies, *International Education Studies*, 10(7), 155-161.
2. Alibabić, Š. (2001). Pripremanje univerzitetskih nastavnika za rad sa darovitim studentima, u: Gojkov, G. (ur.), *Zbornik 7. „Darovitost u studentskoj populaciji“* (89-96), Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača
3. Altaras Dimitrijević, A. i Tatić Janevski S. (2016). *Obrazovanje učenika izuzetnih sposobnosti: naučne osnove i smernice za školsku praksu*. Beograd: Zavod za unapređivanje obrazovanja i vaspitanja.
4. Antić, S., Ivić, I., Pekić, S. i Pešikan, A. (2008). *STUDENT U SREDIŠTU NASTAVE Aktivno učenje na Poljoprivrednom fakultetu*. Beograd: Poljoprivredni fakultet Univerziteta u Beogradu.

5. Barzut, V., Blanuša, J. (2015). Pristupi obrazovanju darovitih učenika i procena trenutnog stanja kroz stavove stručnjaka. *Pedagogija*, 70(1), 73-83.
6. Đorđević, B. (2005): Darovitost i kreativnost dece i mladih. Vršac: Viša škola za obrazovanje vaspitača.
7. Fry, H., Ketteridge S., & Marshall, S. (2009). *A Handbook for Teaching and Learning in Higher Education Enhancing Academic Practice*, London: Kogan Page.
8. Gojkov, G. (2008). Didakika darovitih. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača.
9. Hebert, T. P., & McBee, M. T. (2007). The Impact of an Undergraduate Honors Program on Gifted University Students. *Gifted Child Quarterly*, 51(2), 136-151.
10. Mandić, S. (2015). Položaj Srbije u svetskom kapitalističkom sistemu. *Kultura*, 148, 80-101.
11. Maskić, S. (2006). Podsticanje kreativnosti u školi. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.
12. Polirstok, S. (2017) Strategies to Improve Academic Achievement in Secondary School Students: Perspectives on Grit and Mindset, SAGE Open—Original Manuscript, 1-9.
13. Pavlović, Lj. (2013). Kompetencije univerzitetskih nastavnika, u: Dimitrijević, B. (ur) "Humanizacija univerziteta: tematski zbornik radova" (687-700), Niš: Univerzitet u Nišu, Filozofski fakultet.
14. Renzulli, J. S. (2012). Reexamining the role of gifted education and talent development for the 21st century: A four-part theoretical approach. *Gifted Child Quarterly*, 56 (3), 150–159.
15. Rinn, A.N. & Plucker, J.A. (2004). We Recruit Them, But Then What? The Educational and Psychological Experiences of Academically Talented Undergraduates. *Gifted Child Quarterly* 48(1), 54-71.
16. Volerstin I. (2004). Uvod u analizu svjetskog sistema, Cetinje: Otvoreni kulturni forum

* * *

INFLUENCE OF SOCIO-ECONOMIC FACTORIS AND EDUCATIONAL PRAXIS ON DEVELOPMENT OF THE GIFTED STUDENTS IN SERBIA

***Summary:** Giftedness and creativity of students at different levels of formal education have been in the focus of the research of different social sciences for years; particularly of those sciences which subject of the research include studying of education including pedagogy, psychology and sociology. Many theoreticians, representatives of these sciences tell about different factors which influence development and stimulating giftedness of pupils and students. In this paper, we are going to try to explain if and in which way global and national socio-economic conditions directly and indirectly influence the mechanisms developing students' giftedness, concerning those attending classes in higher school institutions in Serbia. Reviewing and analyzing different methods which are used for recognizing and work with the gifted children, we are going to see whether social and economic changes in our country, affirmation of neoliberal economic models and educational*

praxis at the university level, influenced the process of identifying of the gifted students and work with them.

Key words: *giftedness, creativity, higher school education, neo-liberalism, Serbia*

* * *

ВЛИЯНИЕ НА РАЗВИТИЕ ОДАРЕННЫХ УЧАЩИХСЯ В СЕРБИИ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРАКТИК

Одаренность и творческий потенциал учащихся, на разных уровнях формального образования, в течение многих лет были предметом исследований в различных социальных науках, прежде всего тех, которые, в качестве предмета изучения, включают изучение образования (педагогика, психология, социология). Многие теоретики, представители этих наук, говорят о различных факторах, которые влияют на развитие и поощрение одаренности среди учащихся и студентов.

В настоящей статье мы попытаемся объяснить, влияют ли и как, прямо или косвенно, на механизмы, которые развивают одаренность студентов, посещающих высшие учебные заведения в Сербии, глобальные и национальные социально-экономические возможности. Презентируя и анализируя различные методы, используемые при идентификации и работе с одаренными студентами, мы попытаемся выяснить насколько социальные и экономические изменения в нашей стране – утверждение неолиберальных экономических моделей и новых образовательных практик на уровне университетов - повлияли на процесс идентификации одаренных студентов и работу с ними.

Ключевые слова: *одаренность, творчество, высшее образование, неолиберализм, Сербия*

Datum kada je uredništvo primilo članak: 03.08. 2019.

Datum kada je uredništvo konačno prihvatilo članak za objavljivanje: 26.09. 2019.